

**СОЦИАЛНИ И ПЕДАГОГИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА ДЕТСТВОТО
В МИГРАЦИОННИТЕ ПРОЦЕСИ И УСЛОВИЯТА НА
ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА**

**Доц.д-р Ицка Дерижан
Бургаски свободен университет**

**SOCIAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS OF THE CHILDHOOD IN
THE MIGRATION PROCESSES AND CONDITIONS OF THE
ECONOMICAL CRISIS**

**Icka Derijan
Burgas Free University**

***Abstract.** The article deals with some basic problems of social and educational nature, which accompany the child to his participation (along with their parents) in the migration processes - emigration abroad, caused by such phenomena as the global economic crisis. Conceptual model is proposed to adapt to the new social and educational conditions in the other country.*

***Key word:** global economic crisis, emigration abroad, educational conditions*

Световната икономическа криза предизвика сериозни промени във всички области на живота, както и засилена динамика на миграционни процеси, придвижване на хора от различни общности, в търсене по-добри възможности за постигане на житейски и професионални цели. Този процес, който в основата си е продиктуван от обективните условия на изравнените комуникационни стандарти между големи групи от хора с различен етнически, езиков и културен статус, става реален и възможен и поради мотивацията на емигриращите и имигриращите да намерят най-добрите условия на живот на своите семейства – родители и деца.

Регламентирането на тези процеси за Европа се съдържа в основно в инициативата на ЕК Директива 2009/50/ЕО – относно новия документ „Синята карта на ЕС” и възможностите по нея относно Партньорствата за мобилност с трети държави.

За да бъде постигнат максимален ефект от миграционните процеси обаче, е необходимо свободата на придвижване да бъде съпроводена от реална възможност за пълноценно включване в живота на страната – приемник, да се извърши адаптация в новата среда – професионална, социална, езикова, религиозна и културна.

Това особено много се отнася за тази част от емигрантите, които са в детска възраст, когато напускат страната си и придружават своите родители в друга страна. Опитът на отделните страни и в частност на България показва някои не особено позитивни тенденции в условията на включването в новата среда. Преобладаващата част от напускащите страната са млади хора (студенти или млади специалисти), някои от тях са със създадени семейства, други се ситуират в новата среда и там създават такива, но всички те родителстват в условията на собствената си професионална презентация и

адаптация, едновременно с партнирането на собствените си деца в процеса на тяхното включване.

Тежестта на проблема, който се разглежда в доклада, се детерминира и от една характерологична особеност – в България връзките между поколенията, между семействата и между разширените семейства (възрастни родители, роднини) се отличават с силна емоционална привързаност, поради което въпросите за вземане на решение за напускане на страната или за оставането в нея се превръща по-скоро в емоционално, отколкото в рационално решение. Раздялата в рода или семейството е придружена от силни емоционални преживявания и за двете страни – тези, които напускат страната и тези, които остават в нея. Децата са в този период от живота си, в който в резултат от силните стресови реакции остават трайни следи и ако те не бъдат подкрепени компетентно, остават трайни и за цял живот.

При напускането на България детето се нуждае от подкрепа за справяне с кризата на адаптацията, тъй като както стана ясно, пасивите първоначално преобладават пред активите. До този момент няма институция, от държавния или от неправителствения сектор, която да предоставя специализирана подкрепа на деца или семейства при подготовката за преход в нова етническа, езикова и културна среда. Не съществуват добри практики и в българското училище по отношение на процеса на подготовка на детето за заминаване, предоставяне на информация или материали за съответната държава, за създаване и поддържане на връзки „от разстояние” със съучениците и учителите.

Тезата на настоящото изложение:

1. Съществува сериозен проблем на адаптацията на български деца в чужбина, малко изследван, който може да има трайни последици за личността и нейното социално функциониране.

2. Необходимо е да се създаде типова технология за подготовка на детето за новата среда, преодоляване на кризата на адаптация и за създаване на умения за включването му в новата среда.

Кои са важните **обстоятелства**, които съпътстват детето в процеса на напускане на България и установяване в друга държава за определен период или за постоянно:

1. Детето е пред „свършен факт” – решението за емигране не се взема от него, а от родителите му. Това го поставя в позиция на пасивен изпълнител на чужда воля, т.е. не достига самостоятелно до избора. В много от случаите причините за напускане на страната на родителите му не са негови. То се чувства добре в своя свят от приятели, роднини и близки. Така актът на заминаване за него е немотивиран и излишен. Евентуалните ползи за детето са прекалено абстрактни и далечни, за да могат да играят роля на лични мотиви на емиграция.

2. При емигрирането се създава конфликт на привързаността – дори когато заминава със своите родители (обекти на най-близка, базисна привързаност), детето губи всички други връзки на привързаност – разширено семейство, приятели, съученици. За българския манталитет това обстоятелство се превръща в основен емоционален проблем, както за детето, така и за неговите близки. Това е травматично преживяване, с дълбоки последици и се нуждае от специализирана професионална подкрепа, която то не винаги получава.

3. Единственото обкръжение за детето извън България за дълъг период остават родителите и евентуално братя и сестри, които не са особено голям потенциал за подкрепа, поради факта, че самите те се намират в собствени емоционални криза на

адаптацията, допълнително усложнени от обстоятелства като – отговорност от взетото решение за емигриране, преживяване на риска и отговорността за семейството и децата, реакция на собствена раздяла със значими за него обекти и лица, непреживени вини заради близки и роднини в България, отговорност за финансово и материално обезпечаване и др. При изследване на един случай на 7 годишно момче, което в продължение на 2 години преживяваше кризата на адаптацията в САЩ, се показва неговата трайна привързаност с реалността на неговия живот в България и доста оскъдните му представи и емоции към тази в Америка. То нарисова 2 рисунки на дома си в България и в САЩ и показва проекциите на своето емоционално възприятие и оценка. Макар и при две годишно отсъствие от страната си, то имаше спомен за много детайли и подробности на дома си в България, които изрази с разнообразни цветове. Рисунката на неговия дом в Америка е оскъдна, схематична, с малко детейли, независимо, че именно в този дом беше живял през последните две години. Разликите в двете рисунки са показателни и за повече анализи, които обаче ще бъдат обект на друга публикация.

4. Новата среда в новата страна се превръща в поредица от загуби и придобивки за детето:

Загуби:

- **близките роднини** – раздялата с тях е силно емоционална и е съпроводена редица преживявания – стихове, рисунки, реакции на афекта;
- **личното пространство** – обективно не могат да бъдат пренесени всички важни за детето предмети – маркери на неговия свят: играчките, любимите предмети, собственото жизнено пространство;
- **училището** – познатата училищна детска среда се напуска и се заменя с необходимостта учебната дейност да се продължи възможно най-бързо след пристигането, в условия, които често пъти са коренно различни от познатите на детето;
- **сигурността и доверието от средата** – езикова, културна, социална и това поставя детето в ситуация на криза на доверието;
- **обичаите, регламентите, ритуалите, моделите на поведение от** – от познатите социални роли и норми детето извършва скок към различни, неусвоени и неясни, което е реален риск от провал в поведението, поради непознаване на новите правила, модели, ритуали и забрани;

Придобивки:

- **нови възможности** – новата среда носи възможности за развитие на детето според способностите му, да завоява нови територии от когнитивни, спорт, изкуство;
- **нови езици** – детето получава възможности за учене в нова реална социална и учебна среда, овладяване на нови нормативи, нови култури на новия език;
- **„нов свят“** – нови модели на поведение, глобални модели, глобална култура, възможност за нов житейски старт.

Направеният анализ на обстоятелствата, които съпътстват в адаптацията в чужбина едно дете, напускащо България, няма да бъде коректен, ако не се отчете много важния факт – природата на детството е такава, че позволява бърза адаптивност в нови условия, умения за бързо учене на нови езици и социални норми на средата, а това от своя страна е оптимистична прогноза за възможностите на едно дете да се адаптира и интегрира в новата среда на другата държава. В този нелек социален и педагогически процес обаче детето се нуждае от специализирана подкрепа и партниране, още в подготовката за заминаване в другата страна, както и в началния период на адаптация и

интеграция в другата държава. По този начин ще се допринесе и за реализацията на една от петте приоритети на Стратегия „Европа” 2020 – делът на преждевременно напускащите училище да бъде под 10 % и поне 40 % от младежите следва да притежават училищно свидетелство или диплома. Наложително е да се съкрати травматизма на прехода и адаптацията на детето – участник в миграционния процес. В този контекст е предложеният Концептуален модел за подготовка на деца за преход в нова социална среда, извън България:

Концептуален модел на подготвителен процес за подготовка на детето за преход в нова социална среда, в условия на напускане на България (предложение)

Стратегическа цел на процеса: Да се създадат у детето условия за готовност за преместване и адаптация в новата среда.

Оперативни цели на процеса:

1. Да се създаде у детето рефлексивност (осъзнатост) към решението за промяна на средата.
2. Да се създадат подкрепящи базисни „установки” за новата реалност – спомени от България; предмети-посредници, които се пренасят в новата среда; нови регламенти на социалните контакти, особено в разширеното семейство; умения за поддържане на контакти on line и др.
3. Да се създадат и обогатяват основни познания за новата, приемаща среда – знания за природата, населението, комуникациите, правилата, училище и т.н.
4. Да се разработят и апробират сценарии за типови социални ситуации в новата среда – семейна, училищна, приятелска.

Методи за социализация: беседа, ролева игра, консултиране, собствена изследователска дейност и др.

Форми: индивидуални и групови (семейни и в разширено семейство).

Литература

1. Национална стратегия на България 2008 – 2015г.
2. План за действие за 2010г. по миграция и интеграция, МТСП,2010г.
3. Стратегия Европа 2020, София, МТСП,2010г.
4. Derijan.I. Social and psychological problems of adaptation in children who are leaving Bulgaria, Bourgas, VFU, 2009
5. Трашлиев,Р., Г.Колев, И.Дерижан, Детето като предмет на социалната работа, Шумен, 2003г